

Καμίλ Κλωντέλ

Μια παραγνωρισμένη ιδιοφυία

της Ρένας Λάμψα

Σήμερα η Καμίλ Κλωντέλ είναι διάσημη, κι ένα από τα έργα της, «Η ώριμη ηλικία», είναι εκτεθειμένο στο Μουσείο Ορσαί. Η έκθεση των έργων της που έγινε το 1984 στο Μουσείο Ροντέν υπήρξε θριαμβευτική.

Κι όμως για ολόκληρες δεκαετίες μόνο μερικοί επαγγελματίες της τέχνης γνώριζαν την ύπαρξη αυτής της γυναίκας γλύπτριας, της πιο καταπληκτικής του αιώνα. Έργα εξαιρετικά ήταν χωμένα μέσα στο σκοτάδι και στη σκόνη, μέσα στα υπόγεια του Μουσείου Ροντέν. Και ξαφνικά, τόσο το έργο της όσο και η προσωπικότητά της ήρθαν στο φως χάρη στο πάθος μιας γυναίκας.

Μπορεί να βοήθησε σ' αυτό κι όλο το κλίμα της εποχής μας, κλίμα που δημιουργήθηκε από το γυναικείο κίνημα. Πάντως, η προσωπικότητά της έγινε γνωστή πρώτα από το θεατρικό έργο «Μιά γυναίκα», της Ανν Ντελμπέ και της Ζαν Φαγιάρ, κι έπειτα από το βιβλίο της Αν Ντελμπέ: «Καμίλ Κλωντέλ».

Από εκείνη τη στιγμή, και μετά την έκθεση των έργων της το ενδιαφέρον για την προσωπικότητα αυτής της παράξενης γυναίκας συνεχίζεται. Λέγεται ότι θα γυριστεί κι ένα κινηματογραφικό έργο για τη ζωή της με πρωταγωνίστρια την Ιζαμπέλ Ατζανί.

Αλλά τώρα τελευταία ήρθαν στο φως κι άλλα στοιχεία γι' αυτή τη μεγάλη καλλιτέχνη που πέρασε μέσα σ' ένα τρελλοκομείο τριάντα χρόνια της ζωής της. Κυκλοφόρησε ένα καινούργιο βιβλίο που ονομάζεται «Στην αναζήτηση του ενόχου» κι είναι γραμμένο από τον Ζακ Κασσάρ. Ο Ζακ Κασσάρ είχε αφιερώσει δώδεκα χρόνια της ζωής του σε μια έρευνα για την Καμίλ Κλωντέλ. Μελετώντας το έργο του αδελφού της Πωλ Κλωντέλ, είχε ανακαλύψει την προσωπικότητα της Καμίλ και είχε αποφασίσει να αφιερώσει την διατριβή του σ' αυτήν. Αλλά ο Ζακ Κασσάρ πέθανε πρόωρα το 1981 και όλη αυτή η έρευνα θα πήγαινε χαμένη αν η γυναίκα του Μπερναντέτ δεν αποφάσιζε να την εκδώσει με πρόλογο της Ζαν Φαγιάρ.

Η δυσκολία που συνάντησε η Καμίλ Κλωντέλ να κάνει γνωστό το έργο της, στο μέγεθος που του άξιζε, στην εποχή της, μας κάνει ν' αναρωτιόμαστε για τις συνθήκες ζωής που αντιμετώπιζε μια γλύπτρια τον 19ο αιώνα. Ο κόσμος συγκινείται σήμερα από το δράμα της Καμίλ Κλωντέλ, θύμα επειδή ήταν μια ιδιοφυής γυναίκα ανάμεσα σε δύο ιδιοφυείς άνδρες: τον αδελφό και τον εραστή της. Σε μια εποχή όπου μόνο οι άνδρες είχαν την δυνατότητα της επιτυχίας.

Η Καμίλ Κλωντέλ σε νεανική ηλικία.

Με την ευκαιρία της έκθεσης που έγινε στο Γαλλικό Ινστιτούτο με τα έργα της μεγάλης Γαλλίδας γλύπτριας Καμίλης Κλωντέλ, είναι ενδιαφέρον να αναφέρουμε μερικά στοιχεία από τη ζωή αυτής της γυναίκας-δημιουργού, που ίσως απαντούν και στο ερώτημα που τίθεται πολλές φορές σε μας τις φεμινίστριες: Γιατί είναι τόσο λίγες οι γυναίκες δημιουργοί στο χώρο της εικαστικής τέχνης και της μουσικής. Και το γεγονός μόνο ότι είναι τόσο λίγοι - ιδιαίτερα στην Ελλάδα - εκείνοι που γνωρίζουν το έργο της, ενώ αντίθετα γνωρίζουν το μυστικιστικό έργο του διάσημου αδελφού της Πωλ Κλωντέλ, δείχνει ότι οι συνθήκες της εποχής εκείνης όχι μόνο δεν βοηθούσαν στην ύπαρξη τέτοιων γυναικών, αλλά φρόντιζαν να σκεπάσουν και τη φήμη εκείνων που κατόρθωναν να διαπεράσουν τα απαγορευτικά τείχη της γυναικείας δημιουργίας.

Η μόιρα της Καμίλης Κλωντέλ είναι συγκλονιστικό γυναικείο παράδειγμα. Γεννήθηκε το 1864 και ξεχώρησε πολύ γρήγορα για την ομορφιά της, την εξυπνάδα της και το ταλέντο της. Η γλυπτική ήταν το μοναδικό πάθος της, κι αυτό σε μια εποχή όπου κάθε πάθος θεωρείτο παραλογισμός, σχεδόν τρέλλα. Ήταν κατά τέσσερα χρόνια μεγαλύτερη από τον αδελφό της Πώλ. Είχε ένα χαρακτήρα περήφανο και αδάμαστο, σε μια εποχή που οι γυναίκες έπρεπε να είναι ταπεινές και αφοσιωμένες θεραπενίδες. Σ' έναν αιώνα όπου μόνο οι άνδρες είχαν το δικαίωμα να έχουν προσωπικότητα και ταλέντο.

Η μητέρα της Λουίζα, είχε χάσει ένα αγοράκι πριν από την γέννηση της Καμίλης, και ο ερχομός της στη ζωή δεν την παρηγόρησε καθόλου. Δημιουργήθηκαν έτσι ανάμεσά τους σχέσεις δύσκολες και χωρίς καμιά κατανόηση.

Είχε άραγε η Καμίλη καταλάβει από το βλέμμα και τις χειρονομίες της μητέρας της ότι δεν αντικαθιστούσε το χαμένο αγοράκι; Πολλές φορές αυτό είναι αρκετό για να θελήσει ένα κορίτσι ν' αποκτήσει αγοράκιτα χαρακτηριστικά. Πόσο μάλλον όταν δυό χρόνια αργότερα γεννήθηκε ένα άλλο κορίτσι με γλυκό και υπάκοο χαρακτήρα, και σε άλλα δύο χρόνια αργότερα το πολυπόθητο αγόρι. Ο μικρός αδελφός ο πρίγκηπας της οικογένειας.

Παιδί ακόμη η Καμίλη αγαπούσε να φτιάχνει από πηλό τα πρόσωπα της οικογένειάς της. Δώδεκα χρόνων έπλαθε το χώμα με τέτοια δύναμη κι αυθεντία, που ο πατέρας της, επηρεασμένος από το ταλέντο της κόρης του, αποφάσισε να την ωθήσει προς αυτή τη τέχνη. Η μικρή είχε κατασκευάσει ένα σύμπλεγμα του Δαυίδ με το Γολιάθ, και η δύναμη που έδειχναν τα μπράτσα του Γολιάθ, σε αντίθεση με το εύθραυστο του Δαυίδ, έκανε το Λουί-Προσπέρ Κλωντέλ, τον πατέρα της, να καταλάβει πως στο έργο αυτό διαφαινόταν ένα μεγάλο ταλέντο.

Η παιδική ηλικία της Καμίλης ήταν κάτι

Έργο της Καμίλης Κλωντέλ «Η Μικρή Πυργοδέσποινα» (1896).

το εξαιρετικό για την εποχή της. Ξεχώρισε πρώτα για το πρώιμο ταλέντο της και δεύτερον για τη στάση του πατέρα της.

Μπορεί κανείς να φανταστεί ότι το 1876 θα υπήρχε πατέρας που θα σκεφτόταν να κάνει γλύπτρια την πρωτότοκη κόρη του; Η μητέρα της τρομαγμένη από το χαρακτήρα της Καμίλης, είπε αμέσως ότι αυτό δεν ήταν επάγγελμα κατάλληλο για γυναίκα. Πως θα μπορούσαν ν' αφήσουν ένα νεαρό κορίτσι να εισχωρήσει μέσα στο ατελιέ των καλλιτεχνών;

Η Καμίλη είχε λοιπόν μια μητέρα που την ένωθε σχεδόν εχθρική. Ο πατέρας της όμως ήταν πεπεισμένος για το ταλέντο της κόρης του. Πήρε λοιπόν την κόρη του και την οδήγησε να δει τον γλύπτη Αλφρέδο Μπουσέ. Ο Μπουσέ εντυπωσιάστηκε από την νεαρά Καμίλη και από το πρώτο έργο της και την οδήγησε στη Σχολή Καλών Τεχνών. Χωρίς να το ξέρει, είχε αναφωνήσει προφητικά: «Θα πρέπει να πήρε μαθήματα από τον Ροντέν».

Ο Ροντέν όμως επρόκειτο να παίξει αργότερα το ρόλο του. Αλλά ποιός ξέρει, ίσως αυτή τη φράση να έκανε εντύπωση στην νεαρά Καμίλη και ν' αναρωτήθηκε: «Μα ποιός είναι αυτός ο Ροντέν;» Η μικρή αυτή φράση τριγυρνούσε άραγε στο κεφάλι της καθώς παρακολουθούσε τα μαθήματα της Ακαδημίας Κολαροσσί και ακολουθούσε τις συμβουλές του Μπουσέ.

Η Καμίλη ήταν δεκαοχτώ χρόνων όταν κατόρθωσε να πείσει την οικογένειά της, που εκείνη την εποχή έμενε στο Νοζάν, να την αφήσουν να πάει να σπουδάσει γλυπτική στο Παρίσι. Η άφιξή της στην ομάδα μαθητών του Μπουσέ έφερε καινούργιο αίμα. Ήταν ωραία, με διαπεραστικά γαλάζια μάτια, μ' ένα ευλύγιστο κορμί με σωστές αναλογίες, ένα κορμί που χρησίμευσε επίσης για μοντέλο. Στα δεκαοχτώ της χρόνια, η Καμίλη είχε ότι χρειαζόταν για να πετύχει, για να αρέσει: ομορφιά, ταλέντο, προσασία, ελευθερία, μέσα σ' ένα περιβάλλον όπου οι γυναίκες σπάνιζαν.

Αλλά όμως κάτι δεν πήγαινε καλά.

Δύο γιατροί που μελέτησαν πολύ αργότερα την περίπτωση της Καμίλης Κλωντέλ, αποφάσισαν πως ήταν μια παρανοϊκή προσωπικότητας. Η παράνοια οδηγεί καμιά φορά στην ιδιοφυΐα, άλλοτε στην νεύρωση, και άλλοτε πάλι στο τρελλοκομείο. Με λίγα λόγια, η Καμίλη περιγράφεται σαν μια γυναίκα περήφανη, γεμάτη πάθος, οξύθυμη, ικανή να καταφύγει στη βία. Είχε δηλαδή χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ενδείξεις παράνοιας, αν δεν λάβει κανείς υπόψη του τις περιστάσεις της ζωής της. Γιατί, το 1888, το 1805, ακόμα και 1910, το να είσαι μια γυναίκα σαν την Καμίλη, με την ομορφιά της, το πάθος της, το ταλέντο της, τον αντικομμφορμισμό της και επιπλέον να πορεύεσαι πλάι στο Ροντέν, είναι αρκετά για να χαρακτηριστείς έτσι.

Η εμφάνιση του Ροντέν

Ο καθηγητής της Καμίλης, Αλφρέδος Μπουσέ, το 1883 παραχώρησε την θέση του στο ατελιέ στον Ροντέν. Η Καμίλη ήταν τότε δεκαενιά χρονών και ο Ροντέν σαραντατεσσάρων, κάτι παραπάνω από ώριμος άντρας για την εποχή εκείνη.

Από την πρώτη στιγμή, από το πρώτο βλέμμα, αναπτύχθηκε ανάμεσά τους ένας βίαιος, παράξενος, απελπισμένος έρωτας.

Κι ενώ η Καμίλη είχε το δικό της προσωπικό ταλέντο, για τα μάτια όλου του κόσμου, όλων των συγχρόνων τους, δεν ήταν παρά η μαθήτριά του μεγάλου δασκάλου. Την αντιμετώπιζαν με συγκατάβαση, γιατί ήταν γυναίκα. Δεν γινόταν λόγος ότι μια γυναίκα θα μπορούσε να ξεπεράσει τον δασκαλο... ή ακόμη και να διαχωρίσει το έργο της από το δικό του. Η ζωή τους ήταν μια κόλαση. Κόλαση δημιουργίας, κόλαση ψέματος απέναντι στην οικογένεια. Ζούσαν μέσα σε μια υποχρεωτική υποκρισία. Ο Ροντέν ζούσε παράνομα με μια γυναίκα που δεν ήθελε να εγκαταλείψει και που παντρεύτηκε λίγο σχεδόν πριν πεθάνει. Πως μπορούσε η Καμίλη να υποφέρει αυτή τη ζωή μ' έναν άντρα που δεν ήταν διατεθειμένος να θυσιάσει τίποτα για χάρη της, ούτε καν την ερωμένη του; Η Καμίλη τον παρουσίασε στην οικογένειά της μαζί με την ερωμένη του και είπε ψέματα παρουσιάζοντας την σαν γυναίκα του.

Κι όμως η Καμίλη εξακολουθούσε ν' αγαπάει αυτόν τον άντρα, να τον θαυμάζει, να τον θέλει αποκλειστικά δικό της παρόλο που ήταν μόλις είκοσι χρονών. Κι έπειτα ήταν κι η καλλιτεχνική ζωή στα ατελιέ της εποχής, μια ζωή σκανδαλιστική για τα έθιμα της εποχής. Το όπιο κυκλοφορούσε ελεύθερα και το γυμνό κορμί ήταν στην ημερήσια διάταξη. Η Καμίλη λοιπόν ήταν αναγκασμένη να ζει μια διπλή ζωή. Για την οικογένειά της και την κοινωνία της εποχής της, ήταν μια προικισμένη νέα, μαθήτριά του Ροντέν. Για τους καλλιτεχνικούς

Το περίφημο «Βαλς» που η Καμίλη δημιούργησε για τον Ντεμπιου.

συντρόφους της ήταν η ερωμένη του Αυγούστου Ροντέν και εκείνη που της εμπιστευόταν την εκτέλεση πολλών έργων του. Έκανε εκείνη την σκληρή δουλειά, κι ο Ροντέν υπογράφε. Η Καμίλη δούλευε το

μάρμαρο, ενώ εκείνος ένωθε αμηχανία μπροστά σ' αυτό το υλικό και προτιμούσε την πέτρα. Του έδινε ιδέες δημιουργίας, ενώ βέβαια επωφελείτο κι εκείνη από την πείρα του. Αλλά εκείνος έβρισκε σ' αυτήν

την πηγή απ' όπου αντλούσε νέες ιδέες, ανανεωνόταν.

Η Καμίλη άρχισε τότε να εκθέτει τα δικά της έργα και να γίνεται λόγος γι' αυτήν. Ενώ ο Ροντέν αποτύπωνε στην πέτρα το σώμα της και το κορμί της, η Καμίλη έκανε το ίδιο γι' αυτόν. Άρχισε να δημιουργείται ανάμεσά τους ένα είδος ισότητας. Δεν ήταν πια μαθήτρια, αλλά συνεργάτιδά του. Εκείνη άρχιζε ένα έργο, το προχωρούσε αρκετά, και έπειτα έβλεπε τον Ροντέν να το... αποτελειώνει και να το υπογράφει. Πως να μην νιώθει μέσα της απογοητευμένη, δυστυχιωμένη, έχοντας επίγνωση του ταλέντου της και της εκμετάλλευσής που του γινόταν.

Πόσο διαφορετικά θα ήταν τα πράγματα αν η Καμίλη ήταν άντρας. Αν δεν αγαπούσε τον Ροντέν σαν πατέρα, αδελφό, εραστή. Αν δεν έπινε υπερβολικά, κι αν δεν άφηνε τον εαυτό της να παχύνει, να ασχημίζει. Δημιουργούσε την ομορφιά, θυσιάζοντας την δική της. Λέγονται πολλά γι' αυτήν την περίοδο της ζωής της. Λέγεται ότι έμεινε έγκυος από τον Ροντέν και πως αναγκάστηκε να υποστεί άμβλωση, πράγμα που χειροτέρεψε την ψυχική της κατάσταση. Λέγεται επίσης ως βέβαιο ότι ο Ροντέν την παρατούσε κατά καιρούς παρόλο που προσπιόταν ότι υπόφερε γι' αυτό. Ίσως ενδόμυχα να φοβόταν αυτή τη γυναίκα που ξεχειλίζει από πάθος και ταλέντο.

Έζησαν δεκατρία χρόνια έναν χαώδη δεσμό, ώπου το 1892, σε ηλικία εικοσιοχτώ ετών εκείνη τον εγκατέλειψε, βαρυστημένη από την ετικέτα που της είχαν κολλήσει οριστικά: Η Καμίλη δεν ήταν για τα μάτια του κόσμου παρά ένα θηλυκό έργο του μεγάλου Ροντέν. Εκείνος έκανε δύο πορτραίτα της που αναδίδουν την νοσταλγία. Το ένα φέρει τον τίτλο «Ο αποχαιρετισμός» και το άλλο «Η αναρρώνουσα». Εκείνη στην αίθουσα της Εθνικής Εταιρίας Καλών Τεχνών μια ορυχάκινη προτομή του εραστή της, που οι κριτικοί έκριναν ότι είχε βίαιο ύφος και βασιανισμένο. Δεν ήταν παράξενο όμως αυτό. Η Καμίλη έβαλε στο έργο της αυτό όλες τις απογοητεύσεις της, τον έρωτά της και την αηδία της. Με μια δόση τρέλλας που είχε αρχίσει ήδη να την παραμονεύει.

Ορισμένοι λένουν ότι αυτό είναι το καλύτερο έργο της. Άλλοι πάλι προτιμούν το «Βάλς», που ο Ντεμπουσύ, νεαρός μουσικός τότε, κράτησε για πολλά χρόνια στο σπίτι του. Ανάμεσα στον Ντεμπουσύ και την Καμίλη δημιουργήθηκε μια ερωτική φιλία, που κανείς δεν ξέρει τι προεκτάσεις είχε. Μια φιλία που διακόπηκε απότομα το 1891. Η Καμίλη Κλωντέλ και ο Κλώντ Ντεμπουσύ κράτησαν το μυστικό της για καλά, αλλά το «Βάλς» μιλάει γι' αθτούς. Είναι ένα έργο γεμάτο μουσική και αγάπη.

Ένα άλλο αξιόλογο έργο της της εποχής εκείνης είναι η «Μικρή Πυργοδέσποινα». Πρόκειται για ένα παιδί με βίαιο και αισθησιακό πρόσωπο, που ρίχνει ένα εκπληκτο βλέμμα προς τον ουρανό. Η Καμίλη

θα πρέπει να διατήρησε μέσα της την αγωνία της γυναίκας που της απόσπασαν βίαια το παιδί που είχε μέσα της ή που επιθυμούσε ν' αποκτήσει. Αυτό το κοριτσάκι αντιπροσωπεύει τη ζωή.

Στα τριάντα της χρόνια, σε μια ηλικία που η Καμίλη έπρεπε να ζήσει όλη την πληρότητα και την οριμότητα του ταλέντου της, εκείνη διάλεξε τη μοναξιά. Εργαζόταν μόνη, πάχαινε διαρκώς και το πρησμένο πρόσωπό της ήταν το πρόσωπο μιας άρρωστης. Μόνο το βλέμμα και τα χέρια της παρέμειναν σταθερά. Μπορούσε να σκαλίζει τον όνυχα, ένα τόσο λεπτό και εύθραυστο υλικό. Άρχισε λίγο ν' απομακρύνεται από το στυλ του Ροντέν, χωρίς να το ξεχνάει εντελώς. Γίνεται επίσης μέλος της κριτικής επιτροπής της Εταιρίας Καλών Τεχνών. Στο αναμεταξύ, ο Ροντέν είχε κερδίσει τη δόξα και κέρδιζε πολλά χρήματα. Η Καμίλη αντίθετα ήταν φτωχή και δεν είχε τα μέσα ν' αγοράζει την πρώτη ύλη που στοιχίζει πολύ, γι' αυτό αναγκάστηκε να ζητήσει τη βοήθεια της οικογενειάς της. Την βοήθησε όσο μπορούσε ο αδελφός της, Πάωλ, τον οποίο λάτρευε. Για άγνωστους λόγους, καμιά κρατική παραγγελία που προοριζόταν γι' αυτήν δεν έφτανε στα χέρια της. Κι ήταν αναγκασμένη να παλεύει μόνη της, ενώ ο Ροντέν, που ίσως να την αντιστρατεύόταν στα κρυφά, κέρδιζε όλο και περισσότερο εμπορική διασημότητα.

Η Καμίλη άρχισε να τον μισεί, άρχισε να συγκεντρώνει μέσα της ένα σωρό απωθημένα συναισθήματα που την οδήγησαν στο παραλήρημα. Ένωθε προδομένη, τόσο στο έργο όσο και στον έρωτά της. Το 1905 άρχισε να παίρνει τον δρόμο της καθαρής τρέλλας. Κατέστρεφε τα έργα της με τσεκουριές και τα έδινε σ' ένα καραβιό να τα πετάξει. Είναι πολύ πιθανό ανάμεσα σ' αυτά να υπήρχαν και μερικά αριστουργήματα. Το 1913 πέθανε ο πατέρας της, το τελευταίο της καταφύγιο, η τελευταία στήριξη αγάπης της. Η οικογένειά της δεν την ειδοποίησε για την κηδεία γιατί την είχαν ξεγράψει για τρελή. Εκείνη παρέμεινε κλεισμένη σπίτι της, κι όταν κέρδιζε μερικά χρήματα από έργα της τα προόριζε για να πίνει μόνη της, πίσω από τα κλειστά παραθυρόφυλλα του σπιτιού της, με έντονη mania καταδίωξης. Πίστευε ότι κινδύνευε από την «συμμορία Ροντέν».

Στις 10 Μαρτίου, μια βδομάδα μετά τον θάνατο του πατέρα της, είναι η αρχή του τέλους της Καμίλης. Η οικογένεια Κλωντέλ υπόγραψε για να την κλείσουν σε άσυλο. Στο άσυλο έμεινε κλεισμένη τριάντα ολόκληρα χρόνια κι εκεί πέθανε. Δεν έπαψε να κατηγορεί τον Ροντέν, ότι εκείνος από καλλιτεχνικό φθόνο φρόντιζε να την εξουδετερώσει, και τον ονόμαζε κλέφτη των έργων της. Κατηγορούσε επίσης την μητέρα της και την αδελφή της Λουίζα, που ποτέ δεν την αγάπησαν, ότι την έκλεισαν μέσα για να πάρουν το μεριδίό της από την πατρική περιουσία. Ο μόνος που την επισκεπτόταν αυτά τα τριάντα χρόνια

Αυτοπροσωπογραφία της Καμίλης Κλωντέλ.

ήταν ο αγαπημένος της αδελφός Πάωλ. Αλλά και οι δικές του οι επισκέψεις γινόταν ολόκληρο και πιο αραιές. Για την αστική κοινωνία στις αρχές του αιώνα η τρέλλα ήταν μια ανεξίτηλη πληγή. Αν η Καμίλη ζούσε στην σημερινή εποχή ίσως να είχαν φθάσει μερικά ηρεμιστικά και ο καναπές ενός ψυχαναλυτή για να γίνει καλά. Η μητέρα της αρνιόταν να την δει παρόλο που οι ψυχίατροι της το συνιστούσαν. Για την αδελφή της ήταν ανύπαρκτη. Ο Ροντέν έστελνε πεντακόσια φράγκα τον μήνα για να βελτιώνει τις συνθήκες ζωής της μέσα στο άσυλο. Και ο Πάωλ έκανε ότι μπορούσε.

Ο Ροντέν πέθανε το 1917 σε ηλικία εβδομηνταπέντε ετών, αφού πριν λίγους μήνες είχε παντρευτεί την παλιά του ερωμένη Ροζ Μπερέ. Είχε άραγε τύψεις για την Καμίλη; Μπορεί, αλλά είναι αμφίβολο γιατί ήταν ένας τρομερός εγωιστής άνθρωπος. Η Καμίλη, που η σωματική της υγεία ήταν πολύ καλή πέθανε το 1943, στις 19 Οκτωβρίου, μέσα στην καρδιά του πολέμου, σε ηλικία εβδομηνταεπτά ετών. Πέθανε έπειτα από τριάντα χρόνια έγκλειστης ζωής, μιας ζωής στερημένης από κάθε στοργή και αγάπη. Είχε γίνει μια ύπαρξη κενή από κάθε αίσθημα, που είχε πάψει πια να δημιουργεί. Η mania καταδίωξης δεν την εγκατέλειψε σχεδόν ποτέ, και δεν έπαψε να ζητάει την απελευθέρωσή της.

Και τώρα, για πρώτη φορά, έφθασε η στιγμή να την απομονώσουν από την εικόνα του πολύ διάσημου αδελφού της, και την εξαιρετικά διάσημη εικόνα του εραστή της. Είναι η πρώτη φορά που η περιπτώσή της εξετάζεται αυτόνομα, η πρώτη φορά που αποφάσισαν να την βγάλουν από την ανωνυμία που την είχε καταδικάσει το περιβάλλον της και ο εγκλεισμός της στο τρελλοκομείο.